

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ**

**Ігрові технології у викладанні курсу
«ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ І МАЙСТЕРНОСТІ»**

Київ – 2017

УДК 339.

Рецензенти:

- М. Е. Морозова** доцент, кандидат педагогічних наук, доцент ДВНЗ УМО
НАПН України
- В. І. Саюк** кандидат педагогічних наук, доцент НПУ імені
М. П. Драгоманова

Бурлаєнко Т. І.

Методичні рекомендації для студентів, які вивчають курс «Основи педагогічної творчості і майстерності» / Т. І. Бурлаєнко ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2017. – 38 с.

Методичні рекомендації для студентів, які вивчають курс «Основи педагогічної творчості і майстерності» є одним із способів формування професійних навичок майбутніх фахівців, що забезпечується впровадженням у навчальний процес сучасних педагогічних технологій та методів активного навчання, саме ігрових технологій, що забезпечує ефективне спрямування навчального процесу на майбутню професійну діяльність.

УДК 339.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Тема 1. Учитель-вихователь як суб'єкт творчої педагогічної праці, професійно-педагогічне самовдосконалення (на прикладі кейсу Якою повинна бути діяльність вчителя, що забезпечуватиме досягнення поставленої мети, очікуваних результатів?).....	6
2. Тема 2. Теоретичні та технологічні основи професійно-педагогічного спілкування (комплекс ігрових вправ).....	7
3. Тема 3. Імідж сучасного педагога (комплекс ігрових вправ).....	9
4. Тема 4. Теоретичні і технологічні основи професійно-педагогічної діяльності (на прикладі кейсу «Директор змінює встановлені правила»)	12
5. Тема 5. Педагогічна техніка та педагогічний артистизм вчителя (комплекс ігрових вправ).....	16
6. Анкети, тести, поради, вправи для самовдосконалення майбутнього педагога.....	19

ВСТУП

Проблема підготовки вчителя (вихователя) опинилася сьогодні на зіткненні багатьох загальнонаукових, соціальних, культурних і морально-етичних процесів. Значущою залишається роль вчителя (вихователя) – майстра педагогічної праці, громадянина, носія загальнокультурних і національних цінностей, основою професіоналізму якого є постійне самовдосконалення. Тому набуття педагогічної освіти передбачає не лише оволодіння системою знань та способами діяльності. Важливого значення набувають мімічні, пластичні, інтонаційні, мовленнєві вміння педагога, його емоційність, адекватне сприймання дітей. Через це необхідно, щоб у системі професійної підготовки студенти педагогічних спеціальностей опанували знаннями й практичними вміннями особливого виду: здатністю яскраво і переконливо виражати свої почуття, володіли б прийомами впливу на уважність аудиторії, умінням керувати своїм психофізіологічним апаратом та творчим самопочуттям для успішної організації спілкування та взаємодії з учнями тощо. У зв'язку з цим, варто звернути увагу на такі властивості особистості вчителя (вихователя), як образність та гнучкість мислення, саморегуляцію психічних станів, емпатію, вміння привертати й утримувати увагу учнів, мовленнєву виразність, вміння в сфері невербальної та вербальної комунікації.

Однією з передумов розв'язання важливого і складного завдання з підготовки конкурентно здатних фахівців є підвищення рівня покращення психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів та формуванні їхньої готовності до професійного самовдосконалення, саморозвитку, а через це – продуктивної педагогічної діяльності.

Педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. Її елементами є гуманістична спрямованість, професійні знання, педагогічні здібності та педагогічна техніка.

Критеріями педагогічної майстерності викладача є: доцільність (за спрямованістю); продуктивність (за результатами – рівень знань, навичок студентів, ступень їхньої вихованості); оптимальність (у виборі засобів); творчість (за змістом професійної діяльності).

Педагогічна майстерність включає в себе такі компоненти як:

- Сутність педагогічної діяльності та майстерності педагога
- Педагогічна ситуація та педагогічна задача
- Внутрішня техніка педагога
- Зовнішня техніка педагога (невербальні засоби)
- Техніка мовлення
- Соціально-перцептивна техніка
- Педагогічне спілкування та його особливості
- Педагогічний вплив як основа педагогічної взаємодії
- Педагогічний такт і тактика педагога

- Майстерність забезпечення зворотного зв'язку у спілкуванні
- Майстерність педагога у розв'язанні педагогічних конфліктів
- Майстерність педагога у проведенні індивідуальної бесіди

Відповідно до даного складу дані методичні рекомендації представляють систему вправ і завдань щодо розвитку педагогічної творчості і майстерності майбутніх викладачів при вивченні курсу «Основи педагогічної творчості і майстерності».

Тема 1. Учитель-вихователь як суб'єкт творчої педагогічної праці, професійно-педагогічне самовдосконалення. Кейс. «Якою повинна бути діяльність вчителя, що забезпечуватиме досягнення поставленої мети, очікуваних результатів?»

Мета: за допомогою опису реальної ситуації, які реально відбулась в описаній нижче сфері діяльності (кейс) має спровокувати дискусію в навчальній аудиторії, поставити студентів в умови обговорення, аналізу ситуації та прийняття оптимальних рішень. Кейс-методика передбачає всебічне активне вивчення матеріалу як під керівництвом викладача, так і в групі.

Проблема: Якою повинна бути діяльність вчителя, що забезпечуватиме досягнення поставленої мети, очікуваних результатів? Відповідати можна по-різному: успішною, вдалою, ефективною, професійною, результативною... Одним словом, майстерною, адже саме у діяльності може виявитися педагогічна майстерність вчителя.

Для розширення сутності педагогічної діяльності та майстерності вчителя пропонуємо звернути увагу на деякі мудрі думки.

Керуючись власним досвідом та наведеними цитатами, визначте:

-
- **6 найважливіших рис ідеального вчителя;**
- **переваги та недоліки професії вчителя.**

Щоб бути хорошим викладачем, потрібно любити те, що викладаєш, і любити тих, кому викладаєш.

(В.Ключевський)

Усюди цінність школи дорівнює цінності її вчителя.

(А.Дістервег)

Мудрість влади педагога полягає в тому, щоб моя воля стала бажанням дитини.

(В. О. Сухомлинський)

Професія вчителя дає довічну гарантію від викрадення з метою викупу.

(С.Моцарський)

Педагогічна діяльність потребує від учителя оперування комплексом професійних знань, педагогічною технікою, системою здібностей до педагогічної діяльності, оскільки кожного дня, кожної хвилини перед педагогом постають безліч ситуацій, що потребують відповідного реагування, прийняття рішень і т.п. Власне, уся педагогічна діяльність, увесь педагогічний процес складається з нескінченного ланцюжка педагогічних ситуацій, які можуть виникати спонтанно, а можуть бути спеціально створені учнями (вихованцями) або вчителем (з певною метою). Наприклад, вчитель заходить до класу, щоб розпочинати урок – а половина учнів відсутня. Це вже ситуація, що потребує певної реакції та прийняття рішення. У таких ситуаціях виявляється невідповідність, суперечність між очікуваннями педагога та реальністю. Тобто, педагогічна ситуація - це фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективу.

Кожного разу, стикаючись з подібними ситуаціями, педагог може піти двома шляхами:

- залишити проблему поза увагою;
- поставити перед собою мету – подолати суперечність, що виникла.

Вирішення певного роду питань також є важливим компонентом педагогічної майстерності педагогів.

Завдання: Ознайомтесь із педагогічною ситуацією та її розв'язанням.

Ш. О. Амонашвілі.

...Ранок. Дзвоника на урок ще не було. Я записую на дошці вправи. Група хлопчиків і дівчаток підбігає до мене: "Іліко плаче!" Іліко - стриманий хлопчик. І якщо він плаче, отже сталося щось серйозне.

- Чому він плаче?

Іліко стоїть біля шафи, обличчям у куток.

- Тому що Сандро образив його!

- Іліко підстригли, а Сандро його дразнить! Треба діяти. Але як?

Можна підізвати до себе Сандро й суворо, так, щоб усі почули, сказати, що він учинив погано, і поставити вимогу вибачитися. Це один варіант.

Можна сказати дівчаткам, які підбігли до мене, щоб вони присоромили, засудили Сандро за таку неприязну поведінку. Це другий варіант.

Можна покликати Іліко до себе, подивитися, як його підстригли, і похвалити: "Ти став красивішим, маєш вигляд справжнього чоловіка. Я теж; любив у дитинстві так стригтися!" І при цьому не нагадувати, що хтось його дразнив. Це третій варіант.

Можуть бути й інші варіанти.

Який із них мені обрати?

Якщо я стану засуджувати Сандро перед класом, то цим принижую хлопчика в очах товаришів. А раптом він зовсім не хотів образити Іліко? Звичайно, дразнити не можна, але дітям не так легко навчитися керувати своїми емоціями, навчитися бути тактовними, уважними одне до одного.

Якщо доручити дівчаткам засудити Сандро, то вони його так "присоромлять", що потім уже Сандро буде скаржитись на дівчаток. І тоді з'явиться нова задача з двома невідомими і розв'язувати її буде складніше.

Якщо ж, розряджаючи обстановку, покладусь тільки на свій авторитет ("Ти став красивішим!"), можливо, інші не підтримають мене (не знаючи, що мене треба підтримати).

Важливо відновити пригнічену гідність Іліко і тому необхідно, щоб інші діти підтримали мене. А якщо так станеться, то Сандро і сам буде засудженим. Але, щоб змусити Сандро замислитися над своєю поведінкою, щоб запобігти таким вчинкам у майбутньому, я повинен поговорити з ним серйозно віч-на-віч.

Я далі записую на дошці вправи і шепчу малюкам, які стоять навколо мене:

- Я покличу зараз Іліко до себе і децю скажу йому, а ви підтримайте мене.

Добре?

І кличу хлопчика:

- Іліко, принеси мені, будь-ласка, велику лінійку!

Іліко витирає сльози і несе лінійку. Сандро стоїть на віддалі. Він знає, що діти поскаржилися мені, і спостерігає, що буде далі.

- Ти що, підстригся? радісно дивуюсь я. - Покажи, як тебе підстригли!

Іліко, не поспішаючи, знімає шапку.

- Повернися! Мабуть, хорошиї перукар тратився! Добре підстригли! Я теж; у дитинстві любив стригти волосся ось так, дуже коротко, але тоді стригли не так добре, як зараз. З мене товариші насміхалися, якими тільки словами не дразнили. А через два-три тижні в мене вже були кучері на голові... Знаєш, ти мені так більше подобається! Маєш вигляд справжнього чоловіка. Чи не так, діти? І тут дівчатка й хлопчики одноставно підтримали мене, навіть ті, які щойно зайшли до класу і нічого не знали про те, що відбулося. Елла: - Мені подобається Іліко

таким! Гіга: - Я теж хочу так підстригтися! Ія: - Звісно, добре. Чому ти соромишся зняти шапку?

- Діти, погляньте, які я готую для вас завдання! - навмисне відвертаю увагу всіх від розмови про стрижку Іліко.

А на уроці, коли діти нашіптували мені свої розв'язки, я підійшов до Сандро і сказав: "Задачу ти розв'язав правильно, а от з Іліко вчинив некрасиво! Якщо хочеш стати справжнім чоловіком, то на перерві підійди до нього і скажи: "Вибач, Іліко, я не хотів тебе образити!" Я спостерігатиму, як ти це зробиш!"

Через деякий час я підійшов до Іліко і також; шепнув йому: "Якщо до тебе підійде Сандро з вибаченнями, то, будь ласка, вибач йому і скажи, що уже все забув. Добре? "

Вони так і вчинили...

Дайте відповіді на запитання:

1. Чи можна назвати цей фрагмент педагогічною ситуацією? Доведіть свою думку.
2. Яку педагогічну задачу розв'язував Шалва Олександрович?
3. Знайдіть за текстом такі етапи розв'язання педагогічної задачі:
 - учитель аналізує ситуацію;
 - він усвідомлює суперечності у розвитку учнів і формулює педагогічну задачу;
 - педагог проектує різні варіанти розв'язання задачі та прогнозує можливі результати кожного варіанта;
 - відбувається безпосереднє розв'язання педагогічної задачі - залучення учнів до діяльності.
4. Які професійні властивості Ш. О. Амонашвілі допомогли йому, на Ваш погляд, успішно діяти у цій педагогічній ситуації?

Рекомендовані інформаційні джерела

1. Барбина Е.С. Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования. – К., 1997. – С. 8–19, 33–36.
2. Гузій Н.В. Майстерність, творчість, професіоналізм учителя-вихователя в історії педагогічної думки. – К.: НПУ, 2002. – 20 с.
3. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. - М.: Педагогика, 1987. – С. 12–16.
4. Иванова Е.К. Основы педагогического мастерства: тексты лекций.-Чебоксары, 2001. – 216 с.
5. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. - М.: Педагогика, 1990. – 144 с.

Додаткова література

6. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. - К.: Либідь, 1991. – С. 17–36.
7. Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – С.27-38.
8. Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н.В.Гузій. – К.: ІЗМН, 2000. – 168 с.
9. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт. – К.: Рад. школа, 1988.
10. Скульский Р.П. Подготовка майбутніх учителів до педагогічної творчості. - К.: Вища школа, 1992. – С. 17–22.
11. Раченко И.П. Принципы научной организации педагогического труда. – К.: Рад.школа, 1989. – С. 12–14, 175–179.
12. Сисоева С.О. Основы педагогічної творчості вчителя. - К.: ІСДОУ, 1994. – С. 7–12.
13. Темина С.Ю. Основы подготовки будущего учителя к педагогическому творчеству.- М.: Спутник, 2001. - 42 с.

14. Троцко Г.В. Педагогічна майстерність. – Х.: ХДПУ, 1995. – 117 с.
15. Яковлева Н.М. Теория и практика педагогического творчества: уч.пос.-Челябинск, ЧГПИ, 1987.

Тема 2. Теоретичні та технологічні основи професійно-педагогічного спілкування (комплекс ігрових вправ).

Мета: ознайомлення з системою обґрунтованих взаємопов'язаних основних положень, принципів, компонентів, умов, які забезпечують дієвість та адекватність технологічних основ професійно-педагогічного спілкування за допомогою комплекс ігрових вправ.

Хід заняття:

Вступ. Для розвитку педагогічної майстерності викладача важливою є здатність володіти собою, керувати своїм самопочуттям, тобто внутрішня техніка.

Досягти оптимального внутрішнього стану в педагогічній роботі важко, бо вона є емоційно напруженою і, як писав В.О.Сухомлинський, «це робота серця і нервів». Важливими якостями, які дадуть змогу впевнено, без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність, на думку сучасних педагогів, є:

- педагогічний оптимізм;
- впевненість в собі як у вчителів, відсутність страху перед дітьми;
- уміння володіти собою, відсутність емоційного напруження;
- наявність вольових якостей (цілеспрямованість, саморегуляція, рішучість).

Що ж для цього потрібно? Як можна оволодіти навичками внутрішньої техніки?

Проблема та її вирішення. Пропонується ряд способів, шляхів досягнення емоційної саморегуляції, які допоможуть майбутнім педагогам у їхньому професійному становленні.

Наприклад: вправа *«Внутрішній промінь»*

Вправа виконується індивідуально, допомагає зняти втому, досягти внутрішньої стабільності.

Прийміть зручну позу. Сконцентруйте можливості Вашої фантазії та уявіть, що всередині вашої голови, у верхній її частині, з'являється світлий промінь, який повільно й поступово рухається згори вниз і повільно й поступово освітлює обличчя, шию, плечі, руки теплим, рівним і розслаблюючим світлом. Під дією променя розгладжується шкіра, зникає напруження в ділянці потилиці, зменшується і зникає зморшка на лобі, опускаються брови, «охолоджуються» очі, послаблюється напруженість у куточках вуст, опускаються плечі, звільняються шия і грудна клітка. Внутрішній промінь ніби формує нову зовнішність спокійної, розслабленої людини, задоволеної собою і своїм життям, професією і учнями.

Виконайте вправу декілька разів. Ви отримаєте задоволення і навіть насолоду.

Також для розвитку внутрішньої техніки - пропонується вправа *«Що таке «добре» і що таке «погано»?»*

На чистому аркуші паперу зліва в колонку напишіть приблизно 10 негативних аспектів вашої життєвої ситуації, які будуть мати небажані наслідки для Вас. Після цього справа, навпроти кожного аспекту, записуємо теж 10 позицій, в яких відмічено позитивні сторони існуючої ситуації. Крім цього, можна уявити себе в кінці життя і подивитись на теперішні проблеми з висоти прожитих років; або порівняти власні проблеми зі світовими, планетарними.

Висновок. Педагог повинен не лише володіти своїми відчуттями та емоціями, регулювати їх з допомогою волі, але й вміти адекватно та емоційно виявляти свій внутрішній стан, думки, почуття назовні. «Вихованець сприймає вашу душу та ваші думки не тому, що знає, що у вас на душі робиться, а тому, що бачить вас, слухає вас», – писав А. С. Макаренко, нагадуючи педагогам про необхідність дбати не лише про сутність власної діяльності, а й про зовнішнє виявлення своїх намірів, свого духовного потенціалу.

Рекомендовані інформаційні джерела

1. Туріщева Л. В. Професійний розвиток педагога: психологічний аспект / Л.В. Туріщева. – Харків : Основа, 2006. – 144 с.
2. Ушин Е. Р. Становление мастера / Е.Р. Ушин. – М. : Пресс, 1998. – 145 с.
3. Хуторский А. В. Ключевые компетенции. Технология конструирования / А.В. Хуторский // Народное образование. – 2003. – №5. – С. 59-61.
4. Федорчук, В. В.. Основи педагогічної майстерності [Текст] : навч.-метод. посіб. / В. В. Федорчук. - Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2008. - 140 с.: іл. - Бібліогр.: с. 139-140.

Додаткова література

5. Alexander R.J., Craft M., Lynch J. Change in teacher education: context and provision since Robbins. – London: Holt, Rinehart and Winston, 1984. – 340 p.
6. In-service training and educational development: an international survey / Ed.D. Hopkins. – London: Croom Helm, 1986. – 334 p.
7. Wragg E.G. Training teachers to teach mixed ability groups // Handbook of teacher training in Europe. – London: Fulton: Fulton Publishers, 1994. – P.53-68.
8. Clark B.R., Neave A. The encyclopedia of education. - Oxford Pergamon Press, 1992. – 468 p.

Тема 3. Імідж сучасного педагога (комплекс ігрових вправ)

Мета: ознайомлення з системою принципів, компонентів, умов, які забезпечують імідж сучасного педагога за допомогою комплексу ігрових вправ.

Хід заняття:

Вступ. Елементами зовнішньої техніки вчителя є *вербальні* (мовні) та *невербальні* (міміка, пантоміміка) засоби.

Знання про можливості невербальних засобів спілкування та вміння їх використовувати неодмінно допоможуть педагогу в організації ефективної взаємодії з вихованцями, у власній професійній самореалізації.

Проблема та її вирішення. Щодо даного питання (розвиток зовнішньої техніки педагога) наводимо до прикладу декілька вправ:

«Самопрезентація»

Змодельовати ситуацію першого знайомства з курсом: зайти в аудиторію, привітатися, представитися, познайомитись з студентами, спробувати зацікавити їх своїм предметом.

«Живі» руки

Вирозити руками різні стани, почуття, які називає ведучий (викладач): "Спокійний. Веселий. Замріяний. Стурбований. Нервує. Напружено думає. Здивований. В очікуванні задоволення. Береться до якоїсь справи" (вправу виконують усі разом).

«Архітектор»

Група ділиться на 2-3 команди. Завдання кожної команди "виліпити скульптуру" на педагогічну тему. Інші команди відгадують, що саме зображено.

«Відповіді без слів»

Усі сидять колом. Ведучий задає запитання сусіду справа, користуючись при цьому лише руками. Наступний учасник відповідає теж лише з допомогою рухів рук. Після цього сам задає запитання гравцеві справа. Гра продовжується до тих пір, поки коло не замкнеться.

«На уроці»

Кожен студент отримує картку з описом певної педагогічної ситуації. З допомогою міміки й пантоміміки потрібно зобразити те, що написано на картці. Інші учасники повинні здогадатися, що саме було зображено. Можливі варіанти педагогічних ситуацій:

Ви пишете на дошці. Учні повинні писати разом з Вами в зошитах. Раптом Ви чуєте якийсь шум. Повертаєтесь до класу, виражаючи:

подив (Що сталося?);

вимогу (Досить, час вгамуватися!);

очікування (Я чекаю тиші);

страждання (Як можна шуміти, коли у нас така важлива справа?).

Контрольна робота. Ви за столом. Бачите, як учень намагається скористатися шпартгалкою. Ваші погляди зустрічаються. Ви дивитесь:

з докором;

з великим здивуванням;

з гнівом;

в очікуванні подальших дій;

з іронічним співчуттям.

Учень біля дошки. Виконав завдання. Ваша реакція:
радісна (Молодець!);
присміє здивування такому чудовому результату;
здивування (Ти впевнений, що все виконав правильно?);
засудження;
спокійна (Все правильно).

Йде самостійна робота. Ви проходите між рядами. Спостерігаєте, як працюють учні. Вони добре працюють.

Ви проходите між рядами. Один з учнів працює краще, ніж завжди. Відзначте, щоб він це бачив.

Рекомендовані інформаційні джерела

1. Андрієвський Б. М. Інтегрована характеристика викладача вищої школи / Б. М. Андрієвський // Зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – Вип. 77. – С. 172-175.
2. Ащепков В. Т. Профессиональная адаптация преподавателей высшей школы: проблемы, перспективы / В. Т. Ащепков // Ростов-на-Дону, 1977. – 234 с.
3. Барабаш Ю. Г. Педагогічна майстерність: теоретичні й навчально-методичні основи [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. Г. Барабаш, Р. О. Позінкевич. - Луцьк : РВВ "Вежа" Волинського держ. ун-ту ім. Л.Українки, 2006. - 472 с. - Бібліогр.: в кінці розд.
4. Бровкіна Л. Професійне зростання педагога // Завуч. - 2004. - №28.
5. Брюховецька О. В.. Педагогічна майстерність викладача вищої школи [Текст] : навч.-метод. комплекс / О. В. Брюховецька, О. С. Снісаренко ; АПН України, Ун-т менедж. освіти. - К. : [б. в.], 2009. - 56 с.

Додаткова література

6. Батаршев А. В. Диагностика способности к общению / А. В. Батаршев. – СПб. : Питер, 2006. – 176 с.
7. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Роберт Бернс. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
8. Беспалько В. П. О критериях качества подготовки специалистов / В. П. Беспалько // Вестник высшей школы. – 1988. – №1. – С. 3-9.
9. Бондар В. Управління формуванням професійної компетентності вчителя / Володимир Бондар // Освіта і управління. – 2006. – №2. – С. 20-27.
10. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / Світлана Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 8–9.
11. Вербицкий А. А. Формирование познавательной и профессиональной мотивации / А. А. Вербицкий, Т. А. Платонова. – М. : Просвещение, 1986. – 215 с.

Тема 4. Теоретичні і технологічні основи професійно-педагогічної діяльності (на прикладі кейсу «Директор змінює встановлені правила»)

Мета: за допомогою опису реальної ситуації, які реально відбулась в описаній нижче сфері діяльності (кейс) має спровокувати дискусію в навчальній аудиторії, поставити студентів в умови обговорення, аналізу ситуації та прийняття оптимальних рішень. Кейс-методика передбачає всебічне активне вивчення матеріалу як під керівництвом викладача, так і в групі.

Передумови

Практичний досвід і величезна кількість фактів свідчать про те, що директор відіграє вирішальну роль у забезпеченні ефективності роботи школи. Якщо школа працює незадовільно, щоб виправити ситуацію, насамперед, як правило, на думку приходиться заміна керівника. Утім, школа — це надзвичайно складна організація, і бувають випадки, коли здатність однієї людини змінити давно усталені цінності, переконання та звичаї доволі обмежена.

Коли директор школи пропонує провести зміни, то методи, які він під час цього застосовує, часто мають не менше значення, ніж самі ідеї. Вчителі переважно обурюються, коли їх до чогось змушують, і те, що більша частина їхньої роботи проходить за зачиненими дверима класу, дає їм чимало можливостей не підкорятись *ініціативам* «згори».

У цьому кейсі йдеться про досвідченого директора міської початкової школи, який добровільно переходить на складнішу роботу. Коли він прибуває на нове місце праці, то запроваджує низку нових правил, які стосуються дисципліни та переходу учнів до наступного класу. Конфлікт між поглядами директора та вчителів призводить до закликів про його усунення з посади. Коли Ви експертуватимите ситуацію, зверніть особливу увагу на те, як саме директор намагався впроваджувати зміни, а також на його конкретні ініціативи.

Основні теми для роздумів:

1. Здатність директора запроваджувати зміни.
2. Суперечливі цінності й переконання серед освітян.
3. Як різні групи та окремі люди взаємодіють і обмінюються повноваженнями у школах.
4. Комунікація між директором і вчителями.
5. Атмосфера та культура організації.

Ситуація.

Початкова школа «Олівер Венделл Голмс» – третя за віком школа у цьому каліфорнійському місті. Розташована вона у кварталі, який за останні три десятиріччя сильно занепав, і її темна цегляна будівля прямокутної форми є прикладом невігадливого архітектурного стилю шкіл 40-х років. Тротуари навколо школи потріскались і рясніють безліччю різнокольорових графіті англійською та іспанською мовами. Дитячий майданчик заріс бур'яном та вкрився сміттям, а поламані гойдалки свідчать про те, що керівництво школи вже давно облишило всі спроби підтримувати територію у належному стані.

Джон Леттімор директорує у цій школі вже три роки. Раніше він, досвідчений адміністратор, обіймав таку саму посаду у трьох інших початкових школах у цьому ж окрузі. Вже 33 роки він працює у сфері освіти, з них 22 – директором школи. Коли у школі Голмс звільнилась посада директора, він був єдиним директором в усьому шкільному окрузі, який подав свою кандидатуру. Колеги щиро дивувалися такому його рішення. Навіщо досвідченому керівникові переходити зі школи у чудовому районі до іншої в

одному з найгірших районів? І навіщо Джонови Леттімору йти зі школи, де він має всебічну підтримку туди, де жоден директор ще не затримувався надовго?

Керівники управління шкільного округу, які повинні були обирати директора для школи Голмс, також запитали Джона про його мотиви. Під час співбесіди з керівником шкільного округу та його заступником з початкової освіти Джон дав коротке і чітке пояснення: «Я готовий прийняти новий виклик. Я думаю, моє керівництво піде на користь школі Голмс, а мені піде на користь зміна середовища. Я ніколи не боявся труднощів».

Доктор Вільям Грей мав тільки два варіанти. Він міг піти назустріч Леггіморові і дозволити йому перейти до початкової школи Голмс, або ж він міг найняти якогось недосвідченого директора. Легше, звісно, було прийняти пропозицію Леттімора.

Три роки у початковій школі Голмс промайнули для Джона швидко. Протягом першого року він намагався пристосуватись до школи та до району. Він зустрічався з батьками, знайомився з учнями і проводив часті наради з персоналом школи. Другий рік ознаменувався значними змінами у внутрішньому регламенті школи. Зокрема Джон змінив програму забезпечення дисципліни, яка раніше великою мірою ґрунтувалась на тілесних покараннях та тимчасовому відстороненні учнів від занять. Ще він змінив критерії, які застосовувались для переведення учнів з першого класу до другого (у школі Голмс був найвищий у шкільному окрузі відсоток учнів-другорічників). Спочатку Леттімор шукав підтримки вчителів, проте не знайшовши її, він однаково впроваджував ці зміни.

Третій рік перебування Леттімора у школі Голмс був сповнений конфліктів. Для багатьох вчителів Леттімор залишається загадкою. З одного боку вони вважають, що до учнів він ставиться занадто поблажливо, але з другого боку, його стиль керівництва їм видається занадто диктаторським. Одна з учительок так підсумувала свої враження: «Він здається дуже приязним і турботливим, але я впевнена, що він насправді допомагає учням. Але, зрештою, він робить все, що хоче, тож я навіть не бачу сенсу з ним сперечатись».

За останній рік невдоволення Леттімовим стилем керівництва та рішеннями значно зросло. Приблизно 50 батьків під впливом вчителів підписали петицію, у якій вимагали, щоб Леттімора перевели до якоїсь іншої школи в окрузі. Майже 70% вчителів підписали листа до доктора Дженелл Дентон, заступника керівника шкільного округу з початкової освіти, у якому висловлювались схожі думки. Зміст листа був такий:

Шановна, доктор Дентон.

Поза сумнівом, Ви отримувате чимало скарг від вчителів, які не можуть досягти згоди зі своїми директорами. Будь-ласка, не потрактуйте цього листа як чергову необґрунтовану скаргу. Впродовж останніх двох з половиною років вчителі початкової школи Олівер Веделл Голмс спостерігали за стилем керівництва пана Джона Леггімора. Він - приязна, енергійна і розумна людина, однак його підхід до роботи з дітьми у цій школі просто неефективний. Більшість дітей, що вчать у школі Голмс, походять з неповних сімей, які перебувають нижче рівня бідності. Багатьом з цих дітей взагалі ніхто ніколи не казав, як вони повинні поводитись поза школою. Навіть батьки й опікуни учнів визнають, що школа повинна стати для них головним осередком дисципліни. Відтоді, як пан Леттімор став нашим директором, він:

- послабив дисциплінарні правила;
- виступав проти того, щоб учні залишались на другий рік у тому самому класі;
- сприяв соціальному просуванню проблемних учнів.

Ми поділяємо думку, що багатьом нашим учням бракує любови й розуміння, однак ми не погоджуємося з його висновком, що школа може бути для кожного з учнів одночасно матір'ю, психологом, соціальним працівником і другом. Якщо дозволити бешкетникові залишатись у класі, то він позбавлятиме інших учнів змоги здобувати знання.

Прикро, але пан Леттімор ніколи не запрошував нас спільно вивчати потреби у змінах або на демократичних засадах брати участь у прийнятті рішень. На адміністративних нарадах нам також ніхто не дає змоги висловити наше занепокоєння. Якщо ми не погоджуємось із якоюсь з його пропозицій, то можемо наводити свої аргументи лише за зачиненими дверима його кабінету. Нам справді нелегко повідомляти Вас про те, що ми не відчуваємо довіри до пана Леттімора як до директора початкової школи «Олівер Венделл Голмс». Можливо, на іншому робочому місці він зможе краще застосувати свої природні здібності. Він — добра людина і має добрі наміри. Однак він не може ефективно керувати Цією школою. Ми просимо, щоб його усунули з посади директора якнайшвидше.

З повагою,

(підписи 18 з 26 вчителів)

Копії до:

доктора Грей, керівника шкільного округу

Членів шкільної ради

Пані Гутчінз, голови місцевої профспілки вчителів.

Хоча Джон знав, що деяким учителям не подобається його стиль керівництва, він недооцінював рівня та масштабу невдоволення. Коли ж доктор Дентон показала йому копії листа від учителів та батьківської петиції, у нього нарешті відкрились очі.

У шкільному окрузі налічувалось 87 початкових шкіл, більшість яких була розташована у старих центральних кварталах міста. Скарги на директорів шкіл лунали часто, однак лист про недовіру, підписаний такою кількістю вчителів справді був рідкістю. Доктор Дентон зустрілась з Джоном одразу на другий день після того, як отримала це неприємне повідомлення. Джон Леттімор сказав своєму керівникові, що лист і петиція його неприємно вразили. Він обурювався і вважав, що вчителі повелися неетично, намагаючись усунути його.

«Ти хочеш сказати, що не здогадувався про те, що серед твоїх підлеглих існує такий рівень невдоволення?» — спитала доктор Дентон.

«Що ж, — відповів Джон, — дехто з учителів висловлював невдоволення тим, що я міняв окремі правила, які стосувались дисципліни. Ти знаєш, як це буває, Дженелл, ти ж була директором. Вчителі не завжди з нами погоджуються, і нам доводиться зважати на те, що кожен має право на власну думку. На жаль, хтось повинен нести відповідальність і приймати складні рішення. Звичайно, я знав, що у школі є невдоволені. Я просто не знав, що їх так багато».

Джон Леттімор і Дженелл Дентон були друзями вже віддавна. Близько десяти років вони обоє працювали директорами початкових шкіл у цьому ж шкільному окрузі; Джон написав для Дженелл рекомендацію, коли вона подавала свою кандидатуру на теперішню посаду. Власне через їхні особисті стосунки вести цю розмову було ще складніше.

«Джоне, це правда, що ти не обговорював з ними шкільних правил перед тим, як запроваджувати зміни? Це правда, що ти не цікавився їхньою думкою?» — допитувалась доктор Дентон.

«Усі зміни обговорювались на нарадах. Ми ніколи не голосували з цього приводу, але я завжди пояснював, у чому суть змін, і аргументував їх. Дуже мало хто з членів колективу приходив до мене висловити незгоду. Отже, я думав, що більшість учителів готові дати моїм ідеям шанс. Слухай, я перебуваю серед цих дітей вже довгий час — як і ти. Їхнє життя сповнене смутку і розчарувань. Чому школа повинна ставати для них ще одним ворогом і розчаруванням? Можливо — чуєш? — я кажу, можливо, — якщо ми виявимо трішечки любови і співчуття до цих дітей, то ми зможемо повернути хоча б кількох з них на правильний шлях. Можливо, ми зуміємо переконати кількох дітей, що комусь вони не байдужі. Хіба це не важливо? Чого ми домагаємось, коли відсторонюємо дитину від навчання? Цим ми караємо батьків, а не дітей. Як ми зможемо навчити цих

дітей відповідати за свої вчинки, якщо покладатимемося тільки на каральні методи виховання?»

«А що ти можеш сказати про соціальне просування?» — запитала Дженелл.

«Залишати на другий рік учнів, які вже й так під ризиком, просто не має сенсу. Їм подобається казати, що я сприяю чіємусь соціальному просуванню. А я кажу, що засуджую тих, хто завалює дітей, якщо це тільки зменшує шанси цих дітей взагалі колись закінчити середню школу».

Доктор Дентон подивилась на нього і запитала: «Джоне, а ти б не хотів зараз змінити місце праці? Я можу влаштувати тебе на роботу тут, в управлінні. Мені потрібний заступник, який би займався практикантами. Ти б отримав більшу зарплатню, і це був би вдалий спосіб розв'язати цю проблему. Будь-ласка, не думай, що я просто хочу забрати тебе з цієї школи. Я справді хочу, щоб ти працював тут, зі мною, в управлінні округу. Ти цього заслуговуєш... Що скажеш?»

«Дженелл, ти знаєш мою відповідь. Я вже не раз мав можливість перейти до управління. Бути на віддалі від учнів — це не для мене. Ні — на жаль, ні. Я не збираюсь тікати від цього. Я думаю, що правда за мною, і якщо ти даси мені час, я зможу переконати батьків та вчителів. Чому всі так однозначно думають, що мої зміни не матимуть успіху? Я гадав, директор повинен бути лідером школи. Все, про що я прошу, це можливість виконувати мою роботу».

«Але Джоне, я не знаю, чи ми маємо час. Доктор Грей може наполягати, щоб ми владнали це негайно. Дай мені подумати день-два. Я зателефоную, як тільки прийму рішення. І Джоне, зрозумій, я нічого не можу тобі обіцяти. Доктор Грей не хоче чергової серйозної сутички з профспілкою, а вся ця справа швидко перетворюється на політичну бомбу». Після цих слів Джон піднявся зі стільця і кивнув на знак згоди. Він потис докторові Дентон руку і вийшов з кабінету.

Як тільки він пішов, доктор Дентон подумала, що Леттімор також є членом профспілки. Місцева профспілка директорів шкіл була майже такою ж потужною організацією, як і профспілка вчителів. Доктор Дентон зробила висновок, що конфлікт у початковій школі Голмс має всі шанси перерости у безвиграшну ситуацію. Вона сіла за стіл і замислилась — що вона робитиме з цим усім, коли за декілька годин зустрінеться з керівником округу?

Проблема

Поставте себе на місце заступника керівника округу з початкової освіти. Які ви бачите способи розв'язати цю проблему? Яку лінію поведінки ви б обрали?

Питання для обговорення

1. Чи назвали б ви стиль керівництва Леттімора диктаторським? Чому так або чому ні?
2. Як ви оцінюєте методи, якими Леттімор впроваджував зміни? Якби ви були директором, які б методи застосовували?
3. Припустимо, що директор погоджується перейти на роботу до управління шкільного округу. Чи можна вважати це прийнятним способом врегулювання конфлікту? Чому так або чому ні?
4. Чи має рацію директор у тому, що тілесні покарання та відсторонення учнів від навчання — це негативні засоби виховання, які стримують розвиток самодисципліни?
5. Проаналізуйте права проблемної дитини у стосунку до інших учнів у класі. Чи можна погодитись з учителями у тому, що, якщо дозволити бешкетникові залишатись у класі, то він заважатиме вчитись іншим учням?
6. Чи етично повелись вчителі, попросивши батьків скласти петицію? Чи етично вони повелись, написавши листа до заступника керівника округу?

7. У чий компетенції повинні бути такі питання, як застосування тілесних покарань або залишання учнів на другий рік у тому самому класі?

8. З інформації, викладеної у цьому розділі, зрозуміло, що вчителі початкової школи «Голмс» не брали участі у прийнятті на роботу нового директора. Чи вважаєте ви, що так і повинно бути? Чому так або чому ні?

9. Проведіть експертизу та на підставі отриманих висновків підготуйте рекомендації експертної групи щодо конструктивних дій, які допомогли б батькам, учителям і директорові зібратись і разом вирішити проблему.

10. Чи у цій ситуації цілі директора виправдовують засоби, які він застосовує? Чому так або чому ні?

11. Яку роль у цій ситуації відіграє культура школи?

12. З інформації, викладеної у розділі, випливає, що початкові школи у цьому шкільному окрузі могли встановлювати власні правила стосовно дисципліни та переведення учнів до наступного класу. Якщо це спраї так, то якими є переваги та недоліки такої гнучкої політики управлін округу?

Рекомендована література:

1. Blase J. The phenomenology of teacher stress: Implications for organizational theory and research / J. Blase Administrator's Notebook, 2005. – 31(7), p. 1-4.
2. Blase J. Teacher coping and school principal behaviors. Contemporary Education / J. Blase, 1984. – № 5(1), p. 21-25.
3. Docking R. Changing teacher pupil control ideology and teacher anxiety / R. Docking // Journal of Education for Teaching, 2005. – № 17(1), p. 63-76.
4. Gaziel H. (1990). School bureaucratic structure, locus of control, and alienation among primary teachers. Research in Education, (44), p. 55-66.

Додаткова література

5. Hartzell G., Petrie T. The principal and discipline: Working with school structures, teachers, and students / G. Hartzell, T. Petrie // The Clearing House, – 1992. – №65(6), p. 376-380.
6. Houston W. R. Innovators as catalysts for restructuring schools. Educational Forum / W. R. Houston, – 1998. – № 62(3), p. 204-210.
7. Hoy W., Tarter C., Witkoskie L. Faculty tmst in colleagues: Linking the principal with school effectiveness / W. Hoy, C. Tarter, L. Witkoskie // Journal of Research and Development in Education. – 1992. – № 26 (1), p. 38-45.

Тема 5. Педагогічна техніка та педагогічний артистизм вчителя (комплекс ігрових вправ).

Мета: ознайомлення з системою обґрунтованих взаємопов'язаних основних положень, принципів, компонентів, умов, які забезпечують дієвість та адекватність технології експертного оцінювання освітніх ініціатив.

Хід заняття.

Вступ. Міні-лекція. Слово є одним з наймогутніших комунікативних знарядь людини. Живе слово, усне мовлення є надзвичайно важливим елементом професійної майстерності сучасного педагога і служить не лише для розв'язання навчальних завдань. Виразне мовлення - це справжній вияв культури, воно допомагає вчителю створити атмосферу колективного естетичного переживання. Слухові враження, як відомо, часто є найдієвішими, найсильніше впливають на серце, розум і вчинки вихованців. А слухати урок, розповідь, пояснення педагога - це велика розумова праця, яку значно полегшує виразний, майстерний виклад.

На жаль, мовлення недосвідченого педагога часто буває сухим, монотонним, невиразним. У ньому відсутнє чітке згрупування слів навколо логічних центрів. Мимовільні паузи, зумовлені не логікою змісту, а невмінням правильно розподілити дихання, відсутність інтонаційного зв'язку між окремими частинами фрази заважають сприймати суть усної розповіді.

Варто розпочати регулярні заняття для виправлення виявлених недоліків, слабких сторін мовлення (тренувати дихання, відпрацьовувати дикцію, темпоритм, зміцнювати голосові зв'язки). Адже голос педагога повинен бути яскравим, звучним, чітким, привертати увагу. Хороше мовлення пробуджує бажання слухати, сприяє розв'язанню навчально-виховних завдань.

Комплекс ігрових вправ:

«Білки»

Для того, щоб вчитися розподіляти повітря під час видиху, можна використовувати фразу: *«Ось із гілки та й на гілку пострибали дружно білки: одна білка, дві білки, три білки, чотири білки...»* Розподіліть вдих на три порції, читаючи голосно, рівномірно текст, робіть вдих після кожної третьої «білки»: *«Ось із гілки та й на гілку (вдих) пострибали дружно білки (вдих): одна білка, дві білки, три білки»* (вдих) і т.д. Коли відчуєте, що ця порція Вами засвоєна, переходьте на триваліший рахунок: вдихайте через 8,11 «білок».

«На одному диханні»

Промовляння великого за обсягом тексту «на одному диханні»: глибоко вдихнути і на видиху вимовити текст. Наприклад, знову перелічити «білок»: *«Ось із гілки та й на гілку пострибали дружно білки: одна білка, дві білки, три білки, чотири білки»* і т.д.

«Не своїм голосом»

Вимовте одну і ту саму фразу «голосами різних тварин» - кролика, бегемота, коня, лисиці, мишки, ведмедя, білочки, корови, собаки, змії, їжака, та інших - так, щоб різко змінювався ритм, регістр голосу, інтонації, забарвлення. Фразу найкраще брати нейтрально-інформаційну, наприклад: *«Сьогодні дуже хороша погода»*.

Особливе місце у структурі педагогічної майстерності займає уміння вчителя керувати власною увагою та увагою, тобто соціально-перцептивна техніка.

Звичайно, в ідеалі вчитель має гармонійно поєднувати в собі різні якості, вдосконалювати існуючі, розвивати ті, яких не вистачає. Адже педагогічна професія

передбачає постійну роботу людини над собою, свідоме і послідовне самовдосконалення на шляху до педагогічної майстерності.

Для розвитку соціально-перцептивної техніки можна виконувати такі завдання:

«Обсяг-точність»

Протягом 3 секунд аудиторії показують листок паперу, де записано 9 приголосних букв. Необхідно максимально точно їх запам'ятати. Через 3 секунди потрібно відтворити на папері побачене.

«Не зіб'юсь»

Усі по черзі називають числа від 1 до 30. Той, кому випадає число, що містить цифру 3 або ділиться на 3, повинен замість числа сказати: «Не зіб'юсь». Хто помилився - виходить з гри.

«Розподіл»

- а) записати на дошці числа від 1 до 20, рахуючи одночасно від 20 до 1;
- б) записати на дошці своє прізвище, називаючи букви в зворотному порядку.

Педагогічне спілкування як феномен навчально-виховного процесу існує стільки, скільки існує ЗОШ. ДНЗ і ВНЗ, займаючи особливе місце в діяльності педагога. Завдяки комунікації педагог повідомляє учням необхідну інформацію, здійснює виховний вплив, організовує учнів, вирішує різноманітні проблемні ситуації, взаємодіє з батьками, колегами, адміністрацією і т.п. Крім цього, характер взаємин вчителя з учнями досить сильно впливає на результативність педагогічного процесу.

Проблема. Як же повинно виглядати ефективне педагогічне спілкування, якому стилю варто надавати перевагу педагогу у своїй діяльності? Очевидно, педагог повинен володіти значним арсеналом прийомів та засобів, оскільки залежно від ситуації йому доводиться виявляти різні сторони своєї особистості, бути суворим і лагідним, авторитарним і ліберальним, чутливо та гнучко реагувати на зміни педагогічних ситуацій. Продуктивність педагогічного спілкування залежатиме також від захопленості педагога своєю справою, його професіоналізму та постійної спрямованості на дитячу особистість.

Пропонуємо ознайомитися з висловами видатних людей щодо спілкування.

Визначте: на основі власного досвіду та запропонованих цитат, які риси містить у собі поняття майстерного педагогічного спілкування; які з наведених висловлювань ілюструють функції педагогічного спілкування?

Єдина справжня розкіш - це розкіш людського спілкування.

(А.Екзюпері)

Бесіду слід завжди вести так, щоб кожен із співрозмовників здобув з неї користь, набуваючи знань.

(Піфагор)

Слово вчителя - нічим не замінимий інструмент впливу на душу вихованця. Мистецтво вихователя включає насамперед мистецтво говорити, звертатися до людського серця.

(В. Сухомлинський)

Характер людини ніколи не розкривається так яскраво, як тоді, коли вона намагається описати характер іншої людини.

(Ж.Поль)

Питання дурне тільки тоді, коли ти його не поставив.

(Пол Мак-Креді)

Будь першим, коли потрібно слухати, і останнім, коли потрібно говорити.

(Е.Канісв)

Довгий виступ так само не сприяє справі, як довга сукня не допомагає ході.

(Ш. Талейран)

Ми говоримо мало, якщо не говоримо про себе.

(У. Хезметт)

Говори, щоб я міг тебе побачити.

(Сократ)

Висновок. Розглядаючи поняття педагогічного такту слід зауважити, що слово такт означає почуття міри, вміння дотримуватися правил пристойності. Тактовна людина – це морально вихована людина. У найскладніших життєвих ситуаціях вона зберігає повагу до себе і до інших людей, уважна й доброзичлива до них. Педагогічний такт відрізняється від загального тим, що має на меті не лише властивості вчителя, а й вміння вибрати правильні, морально виправдані засоби впливу на учнів.

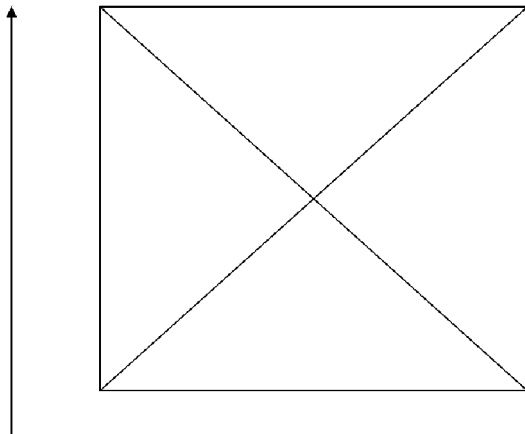
Педагогічний такт і ефективна тактика педагога є невід’ємними складовими майстерного педагогічного спілкування. Тактовність та вміння обирати вірну тактику – це результат постійної роботи педагога над собою, його творчих пошуків, прагнення до самовдосконалення та професійного зростання.

Дотримання педагогічного такту, вміння вдало обирати тактику поведінки, встановлювати зворотний зв’язок, впливати на учнів та ставити перед ними коректні вимоги, на жаль, не гарантує того, що в процесі взаємодії зі школярами у педагога не виникатимуть конфліктні ситуації.

В основу визначення основних стратегій взаємодії у конфлікті К.Томас поклав співвідношення між увагою людини до інтересів інших людей і захистом особистих інтересів. Кожного разу, обираючи конфронтацію, співробітництво, уникнення, пристосування чи компроміс, ми певною мірою намагаємося реалізувати власні інтереси або даємо можливість настояти на своєму нашим опонентам. Ці п’ять основних стратегій у поведінці К.Томас і Р. Кілмен представили схематично.

Завдання. Спробуйте слідом за американськими психологами розмістити п’ять стратегій взаємодії у п’яти точках: в чотирьох кутах квадрата та в точці перетину його діагоналей.

Задоволення власних інтересів

Задоволення інтересів інших

Ознайомлення з поданими теоретичними відомостями та виконання відповідних вправ і завдань сприятиме зростанню педагогічної майстерності майбутніх педагогів, визначенню напрямів їхнього подальшого самовдосконалення.

Анкети, тести, поради, вправи для самовдосконалення майбутнього педагога

Анкета

«Здатності педагога до саморозвитку»

Інструкція: Дайте відповідь на наступні питання, поставивши наступні бали:

5 – якщо це твердження повністю відповідає дійсності;

4 – швидше відповідає, чим немає;

3 – і так, і немає;

2 – скоріше не відповідає;

1 – не відповідає.

<i>№ п\п</i>	<i>Твердження</i>	5	4	3	2	1
1	Я прагну вивчити себе.					
2	Я залишаю час для розвитку, як би не був зайнятий роботою і домашніми справами.					
3	Виникаючі перешкоди стимулюють мою активність.					
4	Я шукаю зворотний зв'язок, оскільки це допомагає мені дізнатися і оцінити себе.					
5	Я рефлексую свою діяльність, виділяючи на цей спеціальний час.					
6	Я аналізую свої почуття і досвід.					
7	Я багато читаю.					
8	Я широко дискутую з питань, що цікавлять мене...					
9	Я вірю у свої можливості.					
10	Я прагну бути відкритішим.					
11	Я усвідомлюю той вплив, який роблять на мене навколишні люди.					

12	Я управляю своїм професійним розвитком і отримую позитивні результати.					
13	Я отримую задоволення від освоєння нового.					
14	Зростаюча відповідальність не лякає мене.					
15	Я позитивно б віднісся до мого просування на службі.					

Підрахуйте загальну суму балів :

75-65 балів – активний розвиток;

64-55 балів – здатність до саморозвитку є високою;

54-36 балів – відсутня система саморозвитку, розвиток сильно залежить від умов;

35-15 балів – розвиток, що зупинився.

Тест

«Самооцінка основних педагогічних якостей»

Дайте відповіді на запропоновані питання і підрахуйте суму набраних балів. Отримана інформація допоможе розробити Вам програму самовиховання.

№ з/п	Якості і особливості особистості викладача	Критерії оцінки				
		володію	мабуть володію	важко сказати	мабуть не володію	не володію
		„5”	„4”	„3”	„2”	„1”
1.	Любов до студентів					
2.	Гуманність					
3.	Вимогливість					
4.	Доброзичливість					
5.	Тактовність					
6.	Рішучість					
7.	Високий рівень професійних знань					
8.	Хороша пам'ять					
9.	Хороша дикція					
10.	Педагогічні здібності					

- 50-46 балів Ваші показники здаються завищеними. Вони засвідчують, що Ваші якості майже ідеальні. Ми ставимо під сумнів об'єктивність Ваших відповідей, але усе ж рекомендуємо перевіритись іншими тестами. Можливо Ви переоцінюєте свої здібності та якості.
- 45-40 балів Ви дуже високої думки про свої якості і здібності. Можливо Ви і праві, але все ж рекомендуємо перевіритись і на інших тестах. Можливо Ви переоцінюєте свої здібності і якості.
- 39-30 балів Як на молодого, початкуючого педагога – все в порядку. Ви об'єктивно оцінюєте свої педагогічні можливості і якості, і є надія, що Ви зможете досягнути більшого, якщо складете і реалізуєте програму самовдосконалення і самовиховання. Бажаємо успіху.
- 29-20 балів У Вас майже немає якостей, потрібних педагогу вищої школи. Але ще не все втрачено і ШПМ спробує допомогти Вам повірити в себе і змінитися, але працювати над собою прийдеться багато. Радимо скласти і реалізувати програму самовдосконалення і самовиховання. Бажаємо успіху.
- 19-10 балів Вибачте, але Ви не володієте якостями, які потрібні педагогу вищої школи, і ШПМ не зможе Вам допомогти. Найкращий варіант – відмовитись від педагогічної діяльності і наступні покоління студентів будуть вдячні вам за мужній вчинок.

Ефективність роботи із самовиховання залежить від того, наскільки викладач володіє прийомами самовиховання. На етапі самопізнання доцільно використовувати самоспостереження, самоаналіз та самооцінку.

**Методика дослідження інформаційної культури
молодого викладача**

(за Є. І. Роговим)

Інструкція. На кожне із запропонованих питань виберіть тільки один із варіантів відповідей.

1. До тестів ви ставитеся:
 - а) з упередженням;
 - б) з гострою зацікавленістю;
 - в) з ентузіазмом.
2. Найбільшою повагою у вас користуються ті, хто:
 - а) знає все і завжди повідомляє найголовніше, цікаве і незвичайне;
 - б) цікавиться чимось визначеним і досконало знає про це;
 - в) знає не все, але цікавиться багато чим і легко змінює або поєднує захоплення.
3. Бюрократ — це:
 - а) злочинець;
 - б) несвідомий працівник;
 - в) нездібна і необізнана у своїй справі людина.
4. У бібліотеці:
 - а) завжди можна знайти те, що вам потрібно;
 - б) не все можна знайти з того, що потрібно;
 - в) майже нічого з того, що потрібно, не знайти.
5. Якщо вас направлять на додаткові курси, то ви:
 - а) намагатиметеся уникнути їх, тому що робота для вас важливіше;
 - б) поїдете тільки тому, що так, напевно, треба;
 - в) поїдете із задоволенням.
6. Обов'язки секретаря може виконувати:
 - а) будь-яка дівчина, що має середню освіту;
 - б) дівчина, що має незначну спеціальну підготовку;
 - в) фахівець із кваліфікованою підготовкою.
7. На ваш погляд, причинами інфарктів та інсультів є:
 - а) сидячий спосіб життя;
 - б) розумова праця;
 - в) невміння організувати свою роботу.
8. Професія перекладача зараз:
 - а) не дуже потрібна спеціальність;

- б) потрібна і сьогодні, і завтра;
 - в) сьогодні потрібна, а завтра невідомо.
9. Фахівець для самовдосконалення і самоосвіти повинен читати:
- а) книги відповідної спеціалізації;
 - б) фахові журнали;
 - в) книги суміжних спеціальностей.
10. Робота з «папірцями»:
- а) принизлива, порівняно з іншими професіями;
 - б) не почесна;
 - в) необхідна.
11. Інформатика як навчальний предмет повинна:
- а) допомогти в навчанні математики;
 - б) дати навички роботи на комп'ютері;
 - в) змінити весь навчальний процес..
12. Відвідуючи той самий музей не в перший раз, ви:
- а) намагаєтеся все оглянути;
 - б) вибираєте найцікавіше;
 - в) йдете до чого-небудь конкретного.
13. Документом є:
- а) художній фільм;
 - б) документальний фільм;
 - в) папір з печаткою.
14. Низька ефективність конторської роботи пояснюється:
- а) несвідомістю і недбайливістю;
 - б) відсутністю відповідної зарплатні;
 - в) невмінням організувати свою і чужу роботу.
15. Ваше ставлення до ручних перфокарт?
- а) знаю, що це таке, і використовую їх;
 - б) маю про це певне уявлення, але в наш час вони не актуальні;
 - в) не знаю, що це таке.
16. Коли буваєте в бібліотеці, ви:
- а) користуєтеся каталогом;
 - б) зрідка звертаєтеся до каталогу;
 - в) цілком обходитеся без каталогу.
17. В архівах зберігають:
- а) усі чинні ділові папери;
 - б) значну їх частину;
 - в) меншу їх частину.

18. Намагаєтесь:

- а) свідомо регулювати потоки інформації, що йдуть до вас (радіо, телебачення, книги, розмови), вибираючи тільки те, що потрібно;
- б) направляєте на себе побільше інформації, щоб нічого не пропустити;
- в) обмежуєте кількість інформації, використовуючи тільки головне.

19. Кольори в житті людини:

- а) мають велике значення – розкривають характер людини, діагностують хвороби, лікують, впливають на настрій і продуктивність праці, допомагають спілкуванню і прикрашають;
- б) мають певне значення в житті людини;
- в) не мають значення.

20. На тексти, що рясніють «штампами», реагуєте:

- а) з обуренням;
- б) негативно;
- в) спокійно.

21. Більше поважаєте:

- а) однаковою мірою і ученого-теоретика, і фахівця-практика;
- б) ученого-теоретика;
- в) фахівця-практика.

22. Реферативні журнали:

- а) постійно читаєте;
- б) не читаєте, але маєте про них уявлення;
- в) навряд чи зможете пояснити, що це таке.

23. Реклама – справа:

- а) дуже корисна;
- б) корисна, але не завжди;
- в) принаймні у нас вона зовсім не потрібна.

24. У своєму місті ви:

- а) із задоволенням показуєте гостеві старовину і розповідаєте цікаві історії;
- б) показуєте сучасні пам'ятники;
- в) не любите виконувати роль гіда.

25. Електронно-обчислювальна техніка:

- а) тільки засіб, велика ефективність якого залежить від поєднання з іншими засобами і методами;
- б) революція, що вирішує дуже багато проблем;
- в) нововведення, яке слід опанувати не поспішаючи.

Обробка результатів

Від 1-го до 12-го питання кількість балів дорівнює: $a = 0$; $b = 2$; $v = 4$.

Від 13-го до 25-го питання відповідно: $a = 4$; $b = 2$; $v = 0$.

Сума балів у відсотковому вимірі становить рівень вашої інформаційної культури. Для молодшого педагога норма — не менше 50%.

Вправа

Визначте *рівень власної емоційної стабільності* за системою запитань Айзенка. Відповідаючи на запитання, підрахуйте кількість позитивних відповідей. За кожен позитивну відповідь нарахуйте собі 1 бал.

1. Чи часто ви відчуваєте потребу мати друзів, які вас розуміють, можуть підбадьорити, втішити?
2. Ви вважаєте, що вам важко відповідати «ні»?
3. Чи часто у вас бувають спади та піднесення настрою?
4. Чи часто ви почуваєте себе нещасним(ою) без достатніх на те причин?
5. Чи виникає у вас почуття ніяковості й хвилювання, коли ви хочете розпочати розмову із симпатичним(ою) незнайомцем(кою)?
6. Чи часто ви тривожитесь з приводу того, що зробили або сказали щось таке, чого не слід було робити або говорити?
7. Чи легко вас образити?
8. Чи правильно, що ви іноді сповнені енергії так, що все горить в руках, а іноді зовсім мляві?
9. Чи часто ви мрієте?
10. Чи часто вас непокоїть почуття вини?
11. Чи вважаєте ви себе людиною збудливою і чутливою?
12. Чи часто, виконавши якусь важливу справу, ви відчуваєте, що могли б виконати її краще?
13. Чи буває, що вам не спиться через те, що різні думки лізуть у голову?
14. Чи буває у вас серцебиття?
15. Чи бувають у вас напади тремтіння?
16. Чи хвилюєтесь ви з приводу якихось неприємних подій, які могли б відбутися?
17. Чи часто вам сняться кошмари?
18. Чи турбує вас який-небудь біль?
19. Чи можете ви назвати себе нервовою людиною?
20. Чи легко ви ображаєтесь, коли люди вказують на ваші помилки в роботі або на ваші особисті недоліки?
21. Чи непокоїть вас почуття, що ви чимось гірші за інших?
22. Чи дбаєте ви про своє здоров'я?
23. Чи страждаєте ви через безсоння?

Для особи, яка набрала 12 і більше балів, характерна низька емоційна стабільність. Менше 12 балів свідчать про те, що емоційна стабільність людини сформована на достатньому рівні.

Вправа «Щоденні формули»

Пропонуємо кілька формул, які вчитель може проговорювати «про себе» або вголос вранці чи ввечері.

- впевненість у собі: «я людина смілива і впевнена в собі; я все вмію, все можу і нічого не боюся»;
- любов до учнів: «я люблю своїх учнів; завжди радо зустрічаюся з ними; я завжди відкритий до діалогу з моїми учнями»;
- перед складною розмовою: «я спокійний і впевнений у собі; у мене правильна позиція; я готовий до діалогу та взаєморозуміння»;
- зняття втоми й відновлення працездатності: «я повен сил і енергії, я готовий продовжувати роботу на рівні своїх найвищих можливостей; я повен сил і енергії, у мене енергійні, здорові, молоді нерви, у мене невтомне, молоде, богатирське серце».

Вправа «Зміна ярликів»

Зазвичай наша схильність вішати на всі події ярлик «поганого» або «хорошого» призводить до того, що наша поведінка стає шаблонною та передбачуваною. Спробуйте оцінити деякі події з іншого погляду.

Ви попеклися праскою. Запишіть 3 можливих позитивних наслідки даної події.

Ви виграли мільйон євро. Запишіть 3 можливих негативних наслідки виграшу.

Ваш виступ по радіо викликав загальне захоплення. Що поганого у цьому може бути?

Вправа «Дерево»

Відчутне послаблення внутрішньої напруги досягається в тому випадку, коли людина зуміє виконати дію децентрації: «зняти» центр ситуації із себе і перенести на який-небудь предмет або зовнішні обставини. Децентрація дозволяє «викинути» негативний стан у зовнішнє середовище і таким чином позбутися його. Рольова децентрація пов'язана з перевтіленням людини, уявним входженням в іншу ситуацію.

Дорогою додому, в транспорті уявляйте себе деревом (яким Вам подобається, з яким легше себе ототожнити), детально програвайте у свідомості образ цього дерева: його могутній чи гнучкий стовбур, розкішне листя, відкриту назустріч сонячному промінню крону, циркуляцію живильних соків, коріння, що міцно вросло в землю. Важливо відчутти «в собі» живильні соки, які витягує із землі коріння. Земля – це символ життя, коріння – символ стабільності, зв'язку людини з реальністю.

Вправа «Мовчазні прислів'я»

Група ділиться на 2-3 команди. Кожна команда з допомогою пантомімічних засобів показує прислів'я («один з сошкою, а семеро з ложкою», тощо). Інші команди повинні відгадати, ілюстрацію якого саме прислів'я вони побачили.

Вправа «Емоції»

Всі учасники утворюють пари. За допомогою невербальних засобів необхідно виразити своє ставлення до партнера (доброзичливість, байдужість, неприязнь); виявити свій емоційний стан (радість, гнів, пригніченість, обурення).

Вправа «Жива картина»

Не користуючись вербальним мовленням, покажіть, як розмовляють: дві подружки через вікно; однокласники через скляні двері, де проходить екзамен, а один з учнів погано підготовлений. Покажіть, як ходить дитина, яка щойно навчилася ходити; учень, який не хоче відповідати біля дошки; старенький дідок.

Вправа «Скоромовки»

Для вироблення дикції ефективними є скоромовки. Робота над ними має свої особливості. Перш за все необхідно уважно, повільно прочитати скоромовку, з'ясувавши її зміст. Наступний етап - беззвучна артикуляція: текст не вимовляється вголос, а ретельно відтворюється робота органів мовлення без участі голосу. Під час такої беззвучної артикуляції органи мовлення привчаються до правильної роботи під час утворення того чи іншого звуку. Тільки після цього скоромовка вимовляється уголос, спочатку повільно, старанно артикулюючи. Насамкінець скоромовку слід проговорювати, слідкуючи за чіткістю артикуляції, поступово збільшуючи темп. Для ефективного вправлення необхідно кожен скоромовку чітко вимовляти 3-5 разів підряд у швидкому темпі.

1. *На подвір'ї зелен куц.
Над куцем літає хруц.
Ми прибїгли до куца –
Над куцем нема хруца.*
2. *Захотів малий Архип .
Наловити в дощик риб.
Весь закашлявся, захрип,
Замість риб схотивши грип.*
3. *Їжак, їжаченя
їздять по гриби щодня,
їжачиха помагає,
Сироїжки їм збирає.*
4. *У ставку гуськом стоять
Гусенята й гуска.
Гусенята плюскотять,
Гуска носом плюска.*

5. *Верх за верхом - верховина,
іде верхи дід до сина, іде верхи –
вир минає: Верховина виростає!*

6. *Ножичку, ножичку,
Виріж нам ложечку,
Ріж;, ріж;, ріж; хутчіи,
Бо збіжить наш куліи.*

7. *Женя з бджільми не дружив -
Завжди Женя бджіл дражнив.
Женю бджоли не жаліли
Та дражила нажалили.*

8. *Ніс сміхунчик сміху міх –
Сміх розсипався на сніг.*

9. *Зупинивсь на зрубі зубр.
Задивився зубр на зруб.*

10. *Бурі бобри брід перебрели.
Забули бобри забрати торби.*

11. *Жатка жваво жито жне,
Жатку жнець не дожене.*

12. *Кури в Прісі просять проса,
Пріся курям просо носить.*

13. *Кран обходиться без рук:
Замість рук у крана крюк.*

Вправа «Абстрагування від змісту»

Абстрагуючись від змісту, прочитайте запропонований текст як:

- а) повідомлення державного телебачення про надзвичайну міжнародну подію;
- б) лектор, текст лекції якого записується студентами;
- в) вчитель, який веде 10-й урок поспіль;
- г) оратор на публічному мітингу протесту;
- д) класна дама з пансіонату для шляхетних дівчат;
- є) особистий лист, який людина читає пошепки.

«Був собі горобець. І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був. Як вилупився з яйця, так з того часу нітрошки не порозумнів. Нічого він не тямив: ані гніздечка звити, ані зерна доброго знайти, - де сяде, там і засне; що на очі навернеться, те і з'їсть. Тільки й того, що завзятий був дуже, - є чого, нема чого, а він вже до бійки береться. Одного разу літав він зі своїм товаришем, теж; молодим горобчиком, по дворі господаря. Літали вони, гралися, та й знайшли три конопляні зернятка».

Вправа «Переключись»

а) один із студентів читає про себе текст, а інші відволікають його різними запитаннями; після цього, тому, хто читав, потрібно переказати прочитане і сказати, хто, які питання і в якому порядку задавав;

б) студенту дається коробка сірників; рахуючи сірники, він повинен одночасно розказувати казку або сюжет кінофільму;

в) студенту пропонується швидко виконати обчислення (174 помножити

на 36), а в цей час хтось інший повинен відволікати його питаннями, вимагаючи вичерпної відповіді;

г) таку вправу бажано проводити вдома протягом 15-20 хв.: почитайте складний газетний текст 5-7 хвилин, потім 3-4 хвилини займіться математичними обрахунками; потім знову зверніться до тексту...; зупиніться, спробуйте якомога повніше й детальніше відтворити прочитаний текст, а також перевірте, чи не зробили помилок у обрахунках.

Вправа «Гостре око»

а) кожен викладає із сірників певну фігуру, демонструє її сусіду по парті; після цього усі намагаються відтворити фігуру, яку виклав їхній сусід;

б) роздивіться уважно який-небудь візерунок, а потім намалюйте його по пам'яті;

в) порада К. Паустовського: «спробуйте місяць або два дивитися на все з думкою, що це вам обов'язково потрібно написати фарбами. У трамваї, в автобусі – скрізь дивіться на людей саме так. І ви переконаєтесь, що досі ви не бачили на обличчях і десятої частини того, що помітили тепер. А потім вже не потрібно буде примушувати себе до цього».

Тест (діагностика уміння контролювати себе під час спілкування)

Успішність спілкування, дотримання педагогічного такту вчителем великою мірою залежить від його здатності контролювати себе під час спілкування. Ступінь комунікативного контролю можна визначити за допомогою нескладного тесту .

Підкресліть «так», якщо ви згодні з твердженням, або «ні», якщо не згодні.

1.	Мені здається складним наслідувати інших людей	Так	Ні
2.	Я міг би, можливо, інколи поблазнювати, щоб привернути увагу оточуючих	Так	Ні
3.	З мене міг би вийти непоганий актор	Так	Ні
4.	Іншим людям інколи здається, що я переживаю глибше, ніж це є насправді	Так	Ні
5.	В компанії я рідко виявляюсь у центрі уваги	Так	Ні
6.	У різних ситуаціях і в спілкуванні з різними людьми часто поведжуся зовсім по-різному	Так	Ні
7.	Можу відстоювати тільки те, у чому щиро переконаний	Так	Ні
8.	Щоб досягати успіху у справах і стосунках з людьми, намагаюся поводитися у відповідності з їхніми очікуваннями	Так	Ні
9.	Я можу бути дружнім з тими, кого не переносю	Так	Ні
10.	Я завжди такий, яким здаюся	Так	Ні

Нарахуйте собі по одному балу за відповіді «ні» на 1, 5, 7 питання і за відповіді «так» на всі інші питання. Підрахуйте суму балів.

Якщо ви відповідали щиро, то про вас, очевидно, можна сказати таке:

0-3 бали – у вас низький комунікативний контроль. Ваша поведінка стійка і ви не вважаєте необхідним її змінювати в залежності від ситуації. Ви здатні до щирого саморозкриття у діалозі. Дехто вважає вас не дуже зручним у спілкуванні через прямолінійність.

4-6 балів – у вас середній комунікативний контроль. Ви щирі, але стримані у своїх емоційних проявах. Слід більше рахуватися з тими, з ким контактуєте.

7-10 балів – у вас високий комунікативний контроль. Ви легко входите у будь-яку роль, гнучко реагуєте на зміни ситуації і навіть здатні передбачити враження, яке справляєте на оточуючих вас людей.

Тест для визначення рівня сформованості гуманістичних педагогічних цінностей

Уважно прочитайте запропоновані положення, які розшифровані в трьох варіантах. Виберіть той варіант, який найбільше відповідає Вашим педагогічним поглядам.

1. Природа дитини така ж, як і природа дорослого. Різниця між ними не в самій природі, а лише в ступені розвиненості:

- А) так
- Б) якоюсь мірою
- В) ні

2. Поведінка дитини в школі залежить від її психологічних особливостей і стану здоров'я:

- А) так
- Б) якоюсь мірою
- В) ні

3. Ваше ставлення до методів виховання:

- А) Ви вирішили відмовитися від авторитарних методів;
- Б) Ви вважаєте за краще діяти авторитарно за будь-яких умов;
- В) Ви шукаєте більш м'які, ліберальні методи, але у вас ще не зжиті замашки авторитарності.

4. Який варіант поведінки здається Вам найбільш прийнятним:

- А) відмовитися від авторитарних вимог, від суворої дисципліни в школі і перейти до дисципліни трудового співробітництва;
- Б) спробувати добитися дисципліни з мінімумом зовнішнього примушування;
- В) притримуватися лише авторитарних методів муштри.

5. Ваше ставлення до вибору роботи дітьми:

- А) так організувати розподіл робіт, щоб у дітей завжди створювалось враження, що вони самі вибирають собі завдання;
- Б) вільний вибір завдань можна допустити на уроках мови і математики;
- В) краще вчителю самому давати завдання, не погоджуючи їх з дітьми.

6. Ваше ставлення до успіхів і невдач учнів у навчанні:

- А) навчання неможливе без масових невдач;
- Б) необхідно прагнути, щоб діти менше зазнавали невдач; В) навчання повинно сприяти успіхам дітей.

7. Вибір методів навчання:

- А) Ви за навчання, засноване на досліді й експерименті;
- Б) Ви за поєднання вербальних методів і експерименту;

В) Ви залишили б незмінною пояснювально-ілюстративну методику навчання.

8. Місце запам'ятовування у навчальному процесі:

А) пам'ять має відігравати допоміжну роль у процесі навчання;

Б) навчання засноване головним чином на пам'яті;

В) пам'яті приділяється значна роль у процесі навчання.

9. Ваше ставлення до заучування правил і законів:

А) Ви за організацію живої експериментальної роботи по самостійному виведенню дітьми правил і законів;

Б) Ви за поєднання такої роботи із заучуванням правил і законів в надії, що вони можуть згодитися;

В) Ви за навчання, що на перше місце ставить заучування напам'ять правил і законів.

10. Ваше ставлення до оцінки:

А) Ви за виставлення оцінного балу;

Б) Ви по-іншому назвали б оцінку;

В) Ви за новаторську організацію роботи без виставлення оцінного балу.

11. Ваше ставлення до покарань:

А) необхідно повністю відмовитися від усіляких каральних заходів;

Б) слід уникати покарань, але це не завжди вдається;

В) покарання необхідні, не варто відмовлятися від їх застосування.

Для визначення рівня сформованості у Вас гуманістичних педагогічних цінностей використайте ключ-дешифратор:

1			2			3			4			5			6			7			8			9			10			11		
а	б	в	а	б	в	а	б	в	а	б	в	а	б	в	а	б	в	а	б	в	а	б	в	а	б	в	а	б	в	а	б	в
2	1	0	2	1	0	2	0	1	2	1	0	2	1	0	0	1	2	2	1	0	2	0	1	2	1	0	0	1	2	2	1	0

В залежності від набраної Вами кількості балів Ваш рівень сформованості системи гуманістичних педагогічних цінностей може бути: 0 - 7 – низький, 8 - 15 – середній, 16-22 – високий.